

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การติดต่อสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสัตว์ในสมัยโบราณ ครั้งที่ยังไม่มีภาษาพูดและภาษาเขียน การสื่อสารและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน กระทำโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติสร้างเป็นสัญลักษณ์แสดงความรู้สึก กลายเป็นภาษาทางศิลปะในเวลาต่อมา ทั้งที่เกิดจากการขีดเขียน การวาด การระบายสีและพ่นสี เกิดเป็น โครงร่างรูปทรงแบบง่ายๆ ที่สื่อสารให้ทราบได้ว่าเป็นรูปภาพของกลุ่มคน หรือสัตว์ หรือภาพในลักษณะอื่นๆ ฯลฯ มีปรากฏให้เห็นตามเพิงผา ผังถ้ำ ซึ่งต่อมาเรียกข้อมูลหรือสารสนเทศเพื่อการสื่อสารและการอยู่ร่วมกันของคนยุคโบราณเหล่านั้นว่า ศิลปะถ้ำ เป็นผลงานศิลปะที่เรียกว่า ศิลปะยุคก่อนประวัติศาสตร์ สำหรับผลงานศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ ขอกกล่าวถึงเฉพาะการแบ่งยุคสมัยของไทย นับแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมานั้น นักวิชาการหลายท่าน (พิระพงศ์ สุขแก้ว, 2549 : 32) ได้แบ่งลักษณะของศิลปะออกเป็นสมัยต่างๆ กล่าวคือ ศิลปะสมัยทวารวดี อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ศิลปะสมัยศรีวิชัย อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 ศิลปะสมัยศรีวิชัย อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 ศิลปะสมัยเชียงแสน อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-23 สมัยล้านนา อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 ศิลปะสมัยสุโขทัย อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ศิลปะสมัยอู่ทอง อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 ศิลปะสมัยอยุธยา อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-23 ศิลปะสมัยธนบุรี อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 23 และศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มต้นที่พุทธศตวรรษที่ 23 ถึงปัจจุบัน

ศิลปะในความหมายที่กล่าว จึงแบ่งได้เป็นสองนัย ตามความหมายอย่างกว้างๆ หมายถึง ความสามารถประดิษฐ์ สร้าง หรือกระทำการใดๆ ที่เกิดจากความรู้ ผนวกกับฝีมือและความชำนาญ ได้ผลงานที่ประณีต งดงาม เป็นที่สะดุดตาต้องตาต้องใจของผู้พบเห็น ส่วนความหมายอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การแสดงออกเพื่อสื่อให้เห็นถึงทัศนคติ ความรู้สึกจากภายในสู่ภายนอก ให้สามารถปรากฏเป็นภาพหรือรูปทรงต่างๆ ได้ กลายเป็นภาพต้นฉบับเฉพาะตัวบุคคลที่มีความงดงาม เป็นภาพที่แฝงไว้ด้วยเหตุที่มาของการขีดเขียน การวาด การระบายสีและพ่นสี ล้วนเกิดจากอารมณ์หรือการรับรู้ของผู้วาดไว้ว่ามีความ

ประทับใจ สะเทือนใจ ดีใจ เสียใจ กลายเป็นศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตามยุคสมัย และสามารถแบ่งเป็นยุคของศิลปะเป็นยุคต่างๆ ได้ ส่วนสิ่งที่สะท้อนถึงอารมณ์ จึงเรียกว่า วิจิตรศิลป์ (Fine Arts) เป็นลักษณะของศิลปะที่อำนวยการประโชชน์ทางใจ มุ่งเน้นความงดงามและความพึงพอใจ มากกว่าประโยชน์ใช้สอย หรือเป็นผลงาน สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ และอารมณ์ เป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น 6 สาขา คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ และการพิมพ์ภาพ

วิจิตรศิลป์ส่วนที่เรียกว่า จิตรกรรม (Painting) หมายถึง การวาด เขียน ระบายสี ที่เกิดจากการทำงานและความพากเพียรของมนุษย์ พยายามสร้างสรรค์ผลงานเพื่อประมวลความคิดความรู้สึก ด้วยมือหรือฝีมือ ผลงานเหล่านั้นจึงเกิดจากความคิดที่มีการพวยพุ่งแห่งจิตและปัญญา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2546 ข : 19) ของผู้สร้างสรรค์ทั้งสิ้น

จิตรกรรมไทย เมื่อแบ่งตามลักษณะการสร้าง พบว่า มีใน 2 ลักษณะคือ แบบแรก เป็นการเขียน วาดและระบายสีบนวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่ายด้วยกำลังมนุษย์ เช่น คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย (สมุดไทย) ภาพพระบรมมหาราชวัง และแบบที่สอง เป็นการเขียน วาดระบายสีบนวัตถุที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่ายด้วยกำลังมนุษย์หรือยากต่อการเคลื่อนย้าย ต้องใช้เครื่องทุ่นแรง เป็นวัตถุคงทนติดตั้งอยู่กับที่ เช่น ฝาผนังอาคาร สิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่อันเป็นที่สูง เช่น พระมหาปราสาท พระราชวัง โดย จิตรกรรมที่เขียนลงบนผนัง มีชื่อเรียกเฉพาะว่า จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting) สมัยดั้งเดิม เป็นกรรมวิธีการเขียนด้วยสีฝุ่น ผสมกาว (สงวน รอดบุญ, 2521 : 172) ปัจจุบันมีการใช้วัสดุ สี เทคนิคหลากหลายมากขึ้น ตามความเจริญของเทคโนโลยี และความรู้ความสามารถของช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเดิมเรียกว่า กิตติจิตรกรรม (Mural Painting) กิตติ หมายถึง ฝาเรือน หรือ กำแพง จิตร หมายถึง ความวิเศษมหัศจรรย์ของการสร้างสรรค์รูปเขียน ซึ่งทำให้เกิดความปิติยินดี (วรรณภา ณ สงขลา, 2533 : 2) และ กรรม หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น

จิตรกรรมไทยที่เขียน วาดลงบนผนังโดยเฉพาะผนังโบสถ์ วิหาร หอไตร หรือ อาคารทางพุทธศาสนา เป็นงานศิลปะที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ประจำชาติ แสดงถึงความรู้ความสามารถ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ภาพจิตรกรรมฝาผนังเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี (บุญมี พิบูลย์สมบัติ,

บรรณาธิการ, 2543 : 7) ภาพเขียนโดยเนื้อแท้ก็คือสื่ออย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ชมได้เข้าใจจดจำ ในความคิดหรือเรื่องราวที่สังคมต้องการจะสืบทอด นอกเหนือไปจากคำบอกเล่าเป็นบันทึกความชัดเจนด้านชนชาติอีกอย่างหนึ่งควบคู่ไปกับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะการสื่อเป็นภาพ ย่อมไม่มีสิ่งใดกีดกันในเรื่องของการรับรู้ ต่างจากลายลักษณ์อักษรที่ต้องผ่านความรู้ทางหนังสือเป็นค่านั่นอีกทอดหนึ่ง

เรื่องราวที่นิยมเขียนในจิตรกรรมฝาผนัง ช่างเขียนมักได้แรงบันดาลใจจากการบอกเล่าที่มีปรากฏในคัมภีร์และวรรณกรรมทางพุทธศาสนา รวมทั้งการออกแบบองค์ประกอบภาพให้เป็นไปตามเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนั้น เช่น พระพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ แต่มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างในรายละเอียด เปลี่ยนไปตามความเชื่อและอิทธิพลอื่นๆ ที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน คงเหลือแต่หลักใหญ่ที่เป็นแกนสำคัญ คือ การเน้นนำเสนอเนื้อหาทางพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธบารมี โดยแฝงคติธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนา (สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒน์, 2524 : 3)

ผลงานจิตรกรรมไทยที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าชมและสัมผัสได้ง่าย เข้าถึงได้ง่าย และเข้าใจได้ด้วยตนเองชัดเจนมากที่สุด คือ จิตรกรรมฝาผนังที่วาดขึ้นหรือจินตภาพขึ้นไว้ในพระอุโบสถและพระวิหาร ถือเป็นผลงานที่นิยมที่สุด และได้รับการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไม่ขาดตอน (วรรณิภา ณ สงขลา, 2528 : 2) นอกจากเป็นการฝากสารสนเทศทางวรรณกรรมพุทธศาสนาไว้สู่ชาวไทยแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อนำมาชักจูงให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และเป็นกรแสดงถึงบุญกิริยาของผู้สร้างและผู้ให้สร้าง สำหรับจิตรกรรมไทยที่ปรากฏบนวัตถุที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย เช่น คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ภาพพระบฏ กลับไม่ได้รับความนิยมในการสร้างสรรค์ในปัจจุบัน เนื่องจากลักษณะของสภาพวัตถุนั้นเสื่อมสภาพได้ง่าย ตลอดจนสภาพสังคม วิถีชีวิตของประชาชนและวิธีการเรียนรู้ของประชาชนแปรเปลี่ยนไป

นครปฐม เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เมืองนครปฐมเดิมตั้งอยู่ริมทะเล เป็นราชธานีสำคัญและเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยทวารวดี โดยมีหลักฐานทางเอกสารและถาวรวัตถุ อาทิ องค์พระปฐมเจดีย์และซากโบราณวัตถุในบริเวณต่างๆ ของจังหวัดนครปฐม ทำให้เชื่อว่าศาสนาพุทธและอารยธรรมจากประเทศอินเดีย เผยแพร่เข้ามาที่นครปฐมเป็นแห่งแรก ก่อเกิดเป็นงานศิลปกรรมหลายประเภท

ในส่วนของจิตรกรรมฝาผนังของจังหวัดนครปฐม มีจิตรกรรมเก่าที่ยังหลงเหลือให้ศึกษา รวมทั้งจิตรกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ที่ น่าสนใจและควรเรียนรู้ในรายละเอียด รวม 7 แห่ง ได้แก่

1. จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารทิศตะวันออก ขององค์พระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม

เป็นภาพที่เขียนขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผลงานของพระยาอนุศาสน์ (จันทร์ จิตรกร) ส่วนภาพเขียนบริเวณพระวิหารด้านทิศใต้ เป็นฝีมือของช่างเขียนยุคปัจจุบัน ที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยเพาะช่าง กรุงเทพฯ ปัจจุบันใช้ชื่อว่า “วิทยาลัยเพาะช่างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์”

2. จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม

เป็นภาพเขียนด้วยเทคนิคสมัยใหม่ ฝีมือของช่างกลุ่มของคุณนิตยา ศักดิ์เจริญ แต่ยังคงรูปแบบและเนื้อหาตามแบบสมัยโบราณไว้

3. จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดไผ่ล้อม อำเภอเมืองนครปฐม

ภาพเขียนของวัดแห่งนี้สร้างโดยฝีมือของช่างกลุ่มเดียวกับที่ทำจิตรกรรมฝาผนังของวัดสระกระเทียม

4. จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดกลางบางแก้ว อำเภอนครชัยศรี

มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่ครั้งที่ท่านเจ้าคุณพระพุทธรวิธินายก (หลวงปู่บุญ ชันธโชติ) เป็นเจ้าอาวาสและผู้ก่อตั้งวัดกลางบางแก้ว ปีพุทธศักราช 1895 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และมีการบูรณะซ่อมแซมภาพที่ชำรุด ต่อมาในปีพุทธศักราช 2541 เกิดเหตุเพลิงไหม้ จึงสร้าง อุโบสถหลังใหม่ และเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นซึ่งเป็นฝีมือของช่าง 3 กลุ่ม ภายใต้การควบคุมงานของอาจารย์อวบ สาณะเสน

5. จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถหลังเก่า วัดบางพระ อำเภอนครชัยศรี

เป็นงานจิตรกรรมแบบท้องถิ่นสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่มีแนวความคิดในการแสดงออกที่อิสระ มีความงดงามและเป็นงานจิตรกรรมฝาผนังที่เหลืออยู่แห่งเดียวในกลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีที่ยังไม่มีการบูรณะซ่อมแซม (สน สีมাত্রัง, 2525 : 9)

6. จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี

ภาพที่จัดทำเป็นลักษณะการเขียนแบบย้อนยุค ลอกเลียนแบบการเขียนและการลงสีในสมัยอยุธยาตอนต้น

7. จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดไร่จิง อำเภอสามพราน

สันนิษฐานว่ามีการเขียนภาพขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาสภาพของภาพที่ชำรุด จึงมีการลบทิ้งและเขียนขึ้นใหม่ในพุทธศักราช 2533 ด้วยฝีมือของช่างสุริยจิตร ยังพะกุลและคณะ นอกจากนี้ยังได้เขียนจิตรกรรมฝาผนังในพิพิธภัณฑวัดไร่จิง และห้องสมุดประชาชนเฉลิมพระเกียรติ (วัดไร่จิง) ในเวลาต่อมาด้วย

จากบริบทข้างต้น กล่าวได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดนครปฐมที่ยังมีหลักฐานปรากฏให้เห็นนั้น มีความเก่าแก่นับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา เหตุผลที่ทำให้จิตรกรรมฝาผนังที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาเสื่อมโทรมสูญหายไปนั้น สันติ เล็กสุขุม (2548 : 17-18) พบว่า ข้อค้อยสำคัญคือ วัสดุในการเขียนภาพมีข้อจำกัดด้านความทนทาน ทำให้ภาพสามารถเกิดการชำรุด ลบเลือน หรือเสียหายได้เร็ว การใช้สีฝุ่นผสมกาว แม้จะสวยงาม แต่ไม่อยู่คงทนได้นาน เมื่อถูกความชื้นที่มีอยู่ทั้งในอากาศและความชื้นจากไอน้ำที่ซึมผ่านมาจากผนัง ระเหยผ่านทางผิวจิตรกรรม รวมทั้งสภาพชำรุดของตัวอาคาร เช่น หลังคารั่วหรือพังทลาย และเหตุจากการถูกทิ้งร้างไว้นาน หลังคาพังทลายเป็นเหตุหลัก แต่ภัยที่เกิดตามธรรมชาติก็ยังน้อยกว่าภัยที่เกิดการทำลายด้วยฝีมือมนุษย์ เช่น จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดป่าพระเจ้า ตำบลปลายนา อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่สร้างในพุทธศักราช 2469 จิตรกรรมฝาผนังวัดเจดีย์เจ็ดแถว¹ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัด

¹วัดเจดีย์เจ็ดแถว หนึ่งในโบราณสถานสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตัววัดตั้งอยู่ด้านหน้าวัดช้างล้อม หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นวัดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นกว่าวัดอื่นๆ ในเมืองศรีสัชนาลัย เพราะมีเจดีย์แบบต่างๆ กันมากมาย เช่น เจดีย์ประธานรูปดอกบัวตูมด้านหลังพระวิหารซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยแท้ เจดีย์ราย 26 องค์ รูปแบบของเจดีย์รายได้รับอิทธิพลศิลปะจากที่ต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น ลังกา และพุกาม ด้านหลังเจดีย์ประธานมีเจดีย์รายที่มีลักษณะเด่น คือฐานเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ยอดเป็นทรงกลม ภายในเจดีย์มีซุ้มโถงส่วนซุ้มโถงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปูนปั้นมีภาพจิตรกรรมเป็นภาพอดีตพระพุทธเจ้า และเหล่าเทวดากษัตริย์

สุโขทัย ฝาผนังพระอุโบสถในวัดศรีชุม² อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันชำรุดเลือนหายไปจนหมดแล้ว จิตรกรรมฝาผนังในสมัยอยุธยาที่ยังเหลืออยู่ ส่วนใหญ่เป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่อยู่นอกเขตกรุงศรีอยุธยา เช่น คูหาปราสาทพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี³ จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถและวิหารวัดใหญ่สุวรรณาราม⁴ วัดเกาะแก้วสุทธาราม⁵ จังหวัดเพชรบุรี

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในปัจจุบันที่มีมากขึ้น มีมูลเหตุที่น่าสนใจหลากหลาย เฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรมฝาผนังของจังหวัดนครปฐม ที่เกิดจากแนวคิดของเจ้า

² เป็นวัดที่ประดิษฐานพระอจนะ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย และลักษณะของวิหารอันเป็นที่ประดิษฐานพระอจนะนั้น สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมลักษณะคล้ายมณฑป แต่หลังคาพังทลายลงมาหมดแล้ว เหลือเพียงผนังทั้งสี่ด้าน ผนังแต่ละด้านก่ออิฐถือปูนอย่างแน่นหนา ผนังทางด้านใต้มีช่องให้คนเข้าไปภายใน และเดินขึ้นไปตามทางบันไดแคบๆ ถึงผนังด้านข้างขององค์พระอจนะ หรือสามารถขึ้นไปถึงสันผนังด้านบนได้ ภายในช่องกำแพงตามฝาผนังมีภาพเขียนเก่าแก่แต่ละอะเลื้อนเกือบหมด ภาพเขียนนี้มีอายุเกือบ 700 ปี นอกจากนี้แล้วบนเพดานช่องบันไดยังมีแผ่นหินชนวนขนาดใหญ่แกะสลักลวดลายต่างๆ ไว้มีจำนวนทั้งหมด 50 ภาพ เมื่อเดินตามช่องทางบันไดขึ้นไปจะโผล่บนหลังคาวิหารมองเห็นทิวทัศน์อันงดงามของเมืองเก่าสุโขทัยได้โดยรอบ

³ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดหน้าพระธาตุ มีพระปรางค์สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนาพุทธศตวรรษที่ 15 ก่อด้วยศิลาแลง องค์ปรางค์ก่อด้วยอิฐ เป็นศิลปะละโวรี สร้างขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 15 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 แต่มีการซ่อมแซมและสร้างเพิ่มเติมในสมัยหลัง เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในคูหาปราสาทเป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนต้น รูปปั้นและลวดลายประดับส่วนบนของปรางค์มีทั้งฝีมือช่างสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์

⁴ จิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถและศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม มีอายุเก่าแก่ที่สุดในจังหวัดเพชรบุรี เป็นศิลปะอยุธยาแบบพื้นดินพระเจ้าปราสาททองลงมา สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสกุลช่างเพชรบุรี ผนังทั้ง 4 ด้านภายในพระอุโบสถไม่มีการเจาะหน้าต่างและเต็มไปด้วยภาพจิตรกรรมเนื้อหาจิตรกรรมเป็นภาพพุทธประวัติ เทพชุมนุม ภาพลวดลายต่างๆ และ ภาพทวารบาล โครงสร้างสีส่วนใหญ่เป็นสีแดง ส่วนภาพจิตรกรรมที่ศาลาการเปรียญเป็นภาพขุ้มเรือนแก้ว ลายลงรักปิดทอง ลายเฟือง และลายที่เสาเป็นแบบแผนศิลปะการผูกลายสมัยอยุธยา

⁵ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี เป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยา เขียนภาพพุทธประวัติเรื่องอัฐมมหาสถานและสัตตมหาสถาน การวางภาพจะวางโดยยาวตลอดผนัง ใช้พื้นสีอ่อน ลักษณะเด่นของจิตรกรรมคือจะใช้เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมเป็นตัวคั่นเรื่องระหว่างองค์เจดีย์ตอนล่างมีภาพพุทธประวัติอยู่ภายใต้ฉัตรสูง พื้นที่ว่างระหว่างยอดเจดีย์และยอดฉัตรมีภาพวิศิษฐานขนาดใหญ่แทรกอยู่อย่างเหมาะสม นับเป็นการวางองค์ประกอบภาพที่แตกต่างจากที่อื่น

อวาสวัดที่ต้องการเผยแพร่เนื้อหาสาระในรูปจิตรกรรมฝาผนัง หรือเกิดจากแนวคิดสร้างสรรค์ของช่างเขียนภาพซึ่งจบมาจากสถาบันที่สอนศิลปะที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง หรือเกิดจากการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่างกัน การเลือกคุณภาพของสีและคุณภาพของการดำเนินงาน ทั้งยังไม่เคยปรากฏผลการศึกษาเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดนครปฐม มาก่อน ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังฝีมือสกุลช่าง จากอุโบสถของวัด 7 แห่งที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม

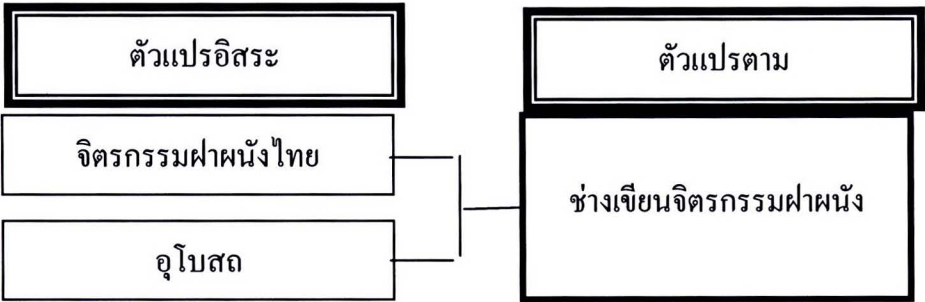
วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1. เพื่อศึกษาสภาพของจิตรกรรมฝาผนัง ของวัด 7 แห่งในจังหวัดนครปฐม
- 2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภาพจากจิตรกรรมฝาผนัง ของวัด 7 แห่งในจังหวัดนครปฐม
- 3. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนัง ของวัด 7 แห่งในจังหวัดนครปฐม
- 4. เพื่อจัดทำแผนที่การท่องเที่ยว แหล่งข้อมูลศิลปกรรมและข้อมูลท้องถิ่นในจังหวัด นครปฐม เพื่อเผยแพร่ต่อไป
- 5. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการชมจิตรกรรมฝาผนังของวัด 7 แห่งในจังหวัดนครปฐม

กรอบแนวคิดและคำถามหลักในการวิจัย

กรอบแนวคิด

คำถามหลักในการวิจัย

ตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ปรากฏในกรอบแนวคิด ทำให้เกิดคำถามหลักในการวิจัยดังนี้

1. จิตรกรรมฝาผนังไทยในพระอุโบสถ
 - 1.1 สภาพของจิตรกรรมฝาผนัง
 - 1.2 เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนัง
2. ช่างเขียนจิตรกรรมฝาผนัง
 - 2.1 ข้อมูลส่วนบุคคล
 - 2.2 แนวคิดและการสร้างสรรค์ผลงาน
 - 2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องด้วยช่วงเวลาทำวิจัยมีระยะเวลาจำกัดเพียง 1 ปี ขณะที่ประเด็นที่ต้องการศึกษามีมากมาย การกอบรัดกับการที่ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษาภาคสนาม เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ ของวัดต่างๆ ทั้งในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษาภาคสนามก่อนสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยจากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และจากเหตุที่มาของการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดนครปฐม ในครั้งนี้ สามารถกำหนดขอบเขตการวิจัยครั้งนี้เป็น 4 มิติ ได้แก่ มิติเวลา มิติสถานที่ มิติบุคคล และมิติจิตรกรรมฝาผนัง

รายละเอียดของแต่ละมิติ เป็นดังนี้

1. มิติเวลา

ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังที่เขียน วาดและระบายสีที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์

2. มิติสถานที่

ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังที่เขียน วาดและระบายสี บนฝาผนังวัดอุที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ ได้แก่ การเขียนภาพไว้ตามฝาผนังของอุโบสถ วิหารและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ภายในวัด 7 แห่ง ดังนี้

2.1 เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองนครปฐม จำนวน 3 แห่งคือ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดสระกระเทียม และวัดไผ่ล้อม

2.2 เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอนครชัยศรี จำนวน 3 แห่งคือ วัดกลางบางแก้ว วัดบางพระ และวัดละมุด

2.3 เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสามปราชญ์ จำนวน 1 แห่ง คือ วัดไร่ขิง

3. มิติบุคคล

กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา บุคคลที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

3.1 ประชากร

ประชากร หมายถึง ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องด้านศิลปะและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง ประชาชน บุคคลทั่วไป นักเรียน ผู้ที่ได้ชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง

3.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง หมายถึง การศึกษาภาคสนามกับบุคคลที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ดังนี้

3.2.1 ผู้เกี่ยวข้องกับการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัด 7 แห่ง ได้แก่ ช่างเขียนภาพ จำนวน 6 ราย เจ้าอาวาสหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลการจัดทำจิตรกรรมฝาผนัง จำนวน 7 ราย

3.2.2 ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น จำนวน 7 ราย

3.2.3 ผู้ชมผลงานจิตรกรรมฝาผนัง ณ ช่วงเวลาที่ทำการสำรวจ จากวัด 7 แห่ง จำนวน 35 ราย

4. มิติจิตรกรรมฝาผนัง

เป็นการศึกษาและวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง ในอุโบสถหรือวิหารของวัด 7 แห่งที่ตั้งอยู่ใน 3 อำเภอของจังหวัดนครปฐม ในด้านเนื้อหาสาระ การนำเสนอภาพ การสื่อความหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ดำเนินวิธีการวิจัย ดังนี้

1. วิธีวิจัย

การครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบูรณาการ เกิดจากการวิเคราะห์ผลประมวลซึ่งผู้วิจัย กำหนดแนวทางการศึกษาไว้ ดำเนินการของรูปแบบการศึกษางานวิจัย 3 ประเภท ได้แก่ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกระบวนการงานวิจัย

2.1.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

2.1.2 แบบสอบถามความเห็นผู้มาชมจิตรกรรมฝาผนัง

2.2 การบันทึกภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังด้วยกล้องถ่ายภาพ เพื่อบันทึกภาพ

2.3 ชุดสำหรับวาดภาพ (Sketch) เพื่อจัดทำร่างแผนผังการจัดองค์ประกอบภาพ ในจิตรกรรมฝาผนัง

3. การเก็บข้อมูล

3.1 ผลที่ได้จากภาพถ่าย ใช้ร่างภาพ วิเคราะห์ภาพเป็นลายเส้น กำหนดคติ และนำบันทึก เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลภาพ และ แผนที่การท่องเที่ยวแหล่งข้อมูลศิลปกรรม และข้อมูลท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม

3.2 ผลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์ ผู้เกี่ยวข้องกับการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อใช้ศึกษาและวิเคราะห์สภาพและเนื้อหาของจิตรกรรมฝาผนัง

3.3 ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มาชมจิตรกรรมฝาผนังของวัด 7 แห่ง เพื่อศึกษาให้ทราบถึงความรู้ ความเข้าใจในการชมจิตรกรรมฝาผนัง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งหมด ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เนื้อหาเป็นความเรียงเชิงพรรณนา ประกอบภาพ

นิยามศัพท์

จิตรกรรมฝาผนัง	หมายถึง	การเขียน วาด ระบายสี ลงบนฝาผนังในอุโบสถของวัด 7 แห่งในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดสระกระเทียม วัดไผ่ล้อม วัดกลางบางแก้ว วัดบางพระ วัดละมุด และวัดไร่ขิง
สกุลช่าง	หมายถึง	ช่างฝีมือผู้ชำนาญการ ผู้ถ่ายทอดผลงานที่เกิดจากทักษะประสบการณ์ การเรียนรู้จากบรรพชนและตระกูล เกิดเป็นแนวคิดเฉพาะหมู่บ้านและยุคสมัย สกุลช่างในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ผู้เขียน วาดและระบายสี จิตรกรรมบนฝาผนังในอุโบสถของวัด 7 แห่งในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดสระกระเทียม วัดไผ่ล้อม วัดกลางบางแก้ว วัดบางพระ วัดละมุด และวัดไร่ขิง
อุโบสถ	หมายถึง	อาคารหรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระประธาน และเป็นอาคารสถานที่ที่มีการเขียน วาด ระบายสี บริเวณฝาผนังและพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของตัวอาคารที่เป็นผลงานศิลปะ ที่เรียกว่า จิตรกรรมฝาผนัง ของวัด 7 แห่งในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร วัดสระกระเทียม วัดไผ่ล้อม วัดกลางบางแก้ว วัดบางพระ วัดละมุด และวัดไร่ขิง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดว่า ผลการศึกษาครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ต่อจิตรกรรมฝาผนังและต่อชุมชนในเขตพื้นที่ที่ศึกษา ดังนี้

1. ทำให้ทราบถึงสภาพของจิตรกรรมฝาผนังและข้อมูลเนื้อหาของภาพที่ช่างเขียนได้สื่อความหมายออกมา เพื่อการสืบทอด เผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อไป
2. เกิดแผนที่มีการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ของจังหวัดนครปฐม เพื่อประโยชน์ในการเที่ยวชมจิตรกรรมฝาผนังที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง และเพื่อสะท้อนเรื่องราวของพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวบ้าน ชุมชนที่อยู่บริเวณรอบวัด
3. มีแหล่งเรียนรู้ศิลปกรรมและข้อมูลท้องถิ่นสำหรับศึกษาเรียนรู้ของประชาชน ชุมชน ที่อยู่ในบริเวณวัดทั้ง 7 แห่งที่ทำการศึกษา
4. รูปลักษณ์ทางจิตรกรรมฝาผนังที่ผ่านการสร้างสรรค์ด้วยจิตเลื่อมใสและทักษะความสามารถ จะส่งผลทางสุนทรียภาพแก่พุทธศาสนิกชน ก่อให้เกิดความรู้สึกรสขบในอารมณ์ อันเกิดจากความละเอียดและประณีตของจิตรกรรม เพื่อโน้มนำให้เกิดความสนใจศึกษาเรื่องพุทธประวัติและคดิธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา และงานจิตรกรรมที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นจะเป็นมรดกทางศิลปะอันล้ำค่าของชุมชนสืบไป